Nr. 6.

T. I. R. 1923.

2. WOJSKOWE WIADOMOŚCI BIBLJOGRAFICZNE.

Organizacja wojska.

Dużo myśli zawiera dzieło gen. HAMILTONA (*The soul and body of an army. New York, Doran, 1921*) omawiające organizację, wyszkolenie, patryotyzm i poziom umysłowy wojska oraz stosunek społeczeństwa do wojska.

(Journ. U. S. Artill. June 1922 s. 582).

Amerykańskiej gospodarce koni poświęca ciekawą pracę płk. JESSEL (*The story of Romscy remount depot. Westminster, Albey Press, 1921*) omawiając w niej początkową ilość koni jazdy amerykańskiej, ich szkolenie i hodowanie a wreszcie system oszczędnościowej polityki w stosunku do jazdy.

(Cavalry, October 1922 s. 420).

Ogrom i różnorodność materjału wojennego, jakiego potrzebuje wojsko do walki, konieczność nieustannego dostosowywania nowych środków pomocniczych i zapobiegawczych przeciw wynalazkom przeciwników oraz zadania władz, które mają dbać o uzupełnienie materjału ludzkiego i technicznego — omawia na tle wysiłków wojska niemieckiego gen. WRISBERG (*Wehr und Waffen 1914—1918. Leipzig, Koehler, 1922*). Książka pierwszorzędnej wartości.

(Schw. Zeit. nr. 23/22 s. 382).

W dziele niezwykle gruntownym, zaopatrzonym pouczającemi zestawieniami i cyframi kreśli gen. WRISBERG (*Heer und Heimat 1914—1918. Leipzig, Koehler, 1922*) działalność Ministerstwa Wojny. Opis mobilizacji i późniejsze uzupełnienia we wszystkich rodzajach broni, omówienie kierunków wyszkolenia wojska, wytwórczości przemysłu wojennego oraz zaopatrzenie polityczno-wojskowych zagadnień i przedstawienie łączności frontu i Naczelnego Dowództwa z głębią kraju i wojskowemi władzami terytorjalnemi—składa się na niezwykle wyrazisty obraz pełnej zasług pracy niemieckiego Min. Wojny podczas wojny światowej.

(Schw. Zeit. nr. 24/22 s. 415).

W pracy sumiennej co do ujęcia, przejrzystej co do układu a pięknej co do formy rozpatruje kpt. ROBERT (*Manuel pratique d'administration de comptabilité. Paris, Levrault, 1922*) ogólne i szczegółowe zasady gospodarki kompanji, szwadronu i baterji. Książka przedstawia niezbędny podręcznik dla oddziałów, stanowiących odrębne jednostki gospodarcze.

(Rev. mil. nr. 10/22 s. 810).

Wojska lądowe.

Rodzaje karabinów maszynowych, ich rolę i zastosowanie w wojnie—omawia mjr. SHORT (*Employement of machine—guns. Washington, 1921*). Przedstawienie niewyczerpujące i ujęte tylko ze stanowiska oficera piechoty.

(Cavalry Jour. July s. 316).

Praca BECHTLA (*Handbook for citizens military camp*) oparta na stresz-

czeniu szeregu dzieł, stanowi użyteczny podręcznik dla instruktorów i uczniów wojskowych obozów wyszkolenia.

(Cavalry, Jul. 1922 s. 316).

Książka gen. MICHAHELLESA i mjr. GANZERA (*Nahkampf. Aufgaben für Kompagnie, Züge, Gruppen, Posten, Patrouillen und Masch.—Gew. Gunzelhausen, (Bayern), 1922*) zamyka w trafnie ułożonym zbiorze zadań zagadnienia, dotyczące dowodzenia drużyną, plutonem, kompanją czy oddziałem karab. masz. w nowoczesnej walce.

(Schw.. Zeit. nr. 22/22 s. 367).

W doskonałej książce, opartej na wielkiem doświadczeniu wojennem omawia kpt. PFEIFER (*Gesichtspunkte für die Gefechtsausbildung der Infanterie in der Verteidigung und Angriff. Berlin, Eisenschmidt, 1922*) całokształt zagadnień praktycznych z zakresu taktyki piechoty.

(Schw. Zeit. nr. 22/22 s. 367).

Przez niezwykle drobiazgowe i obszerne omówienie poszczególnych zadań z zakresu taktyki małych oddziałów piechoty — stanowi książka ppłk. STOLLENBERGA (*Kampfschule für Infanterie. Erläutert an Beispielen. I Teil: Gruppe und Zug. Charlottenburg, Off. Worte, 1922*) znakomitą pomoc instruktywną przy układaniu i przeprowadzaniu zadań ćwiczebnych.

(Schw. Zeit. nr. 21/22 s. 350).

Lotnictwo.

W dziele oficjalnem, opartem na urzędowych sprawozdaniach angielskiego Ministerstwa Żeglugi Powietrznej, omawia RALEIGH (*The war in the air. London, Clarendon. 1922*) rolę angielskich wojsk powietrznych w czasie Wielkiej Wojny, ich organizację oraz poszczególne epizody z ich działalności, a równocześnie kreśli dzieje wojsk powietrznych w Anglji i zasługi na tem polu lorda Kitchnera. Praca, podająca suche fakty i napisana stylem ciężkim—przedstawia cenną podstawę w tej dziedzinie.

(Army, June 17. 1922 s. 281).

Marynarka.

W czwartej części wielkiego dzieła, wydawanego pod redakcją adm. Manteya (*Der Krieg zur See. Berlin, 1920—1922*) a dotyczącej okresu od września do listopada 1914, roztrząsa GROOS (*Der Krieg in der Nordsee. 2 Band. Berlin, Mittler, 1922*) powody, dla których flota niemiecka, mimo korzystnych dla siebie warunków, była bezczynną podczas wielkich operacji na froncie zachodnim. Ponadto zawiera dzieło opisy wielu śmiałych przedsięwzięć marynarki niemieckiej.

(Wissen, nr. 4/22 s. 288; Technik, nr. 6/22 s. 143).

Prowadzenie wojny.

W niezwykle pouczającej pracy, rozpatrującej zasadnicze linje rozwoju poglądów strategicznych w Niemczech od Fryderyka II do drugiego planu wojny Schlieffena oraz omawiającej genezę niemieckiego planu wojny z r. 1914, wykazuje gen. CAMON (*Geneza niemieckiego planu wojny 1914. tłom. kpt. Laskowski. Warszawa, W. Inst. N.-W. 1922*), że pierwszy plan Schlieffena był budowany na schemacie bitwy pod Kannami a drugi na systemie napoleońskim.

Szwajcarski pułkownik SCHIBLER (*Taktische Aufgaben an applikatorischen Beispielen. Zürich, Aschmann, 1222*) omawia, przy uwzględnieniu najnowszych poglądów taktyki, rozmaite formy działań wojennych. Książka zaopatrzona wzorami ćwiczeń i zadań bojowych—przedstawia wartość zwłaszcza dla samokształcenia się oficerów rezerwy.

(Allg. Schw. Zeit. nr. 26/22 s. 463).

W bardzo ciekawem i gruntownem ujęciu omawia SCHWEDLER (*Die Nachricht im Weltverkehr. Berlin, Deut. Verlagsgessell. f. Pol.*, *1922*) wszystkie dziedziny propagandy i działalność prasy. Książka napisana przez dobrego znawcę przedmiotu przedstawia wielką wartość dla poznania metod i znaczenia prasy.

W treściwej, inteligentnie napisanej pracy rozpatruje gen. FREYTAG-LORINGHOVEN (*Die Psyche der Heere. Berlin, Mittler, 1923*) nastrój duchowy wojsk w rozmaitych czasach, przyczem wskazuje wpływ ducha wojska na przebieg działań a równocześnie zależność jego od stosunku, łączącego wodza z wojskiem i wojsko z krajem i nastrojem narodu.

Historję amerykańskiej służby kwatermistrzowskiej w czasie Wielkiej Wojny Światowej przedstawia generalny kwatermistrz Wojsk St. Zjednoczonych gen. SHARPE (*The quatermaster corps. N. York, 1922*). Ujęcie jasne i wyczerpujące.

Gen. TAUFFLIEB (*Réorganisation de la défense nationale. Strassbourg, Impr. Alsacienne, 1922*) omawia przekształcenie wojskowej organizacji francuskiej. Zdaniem jego winna ona rozpadać się na grupę przesłaniającą i na grupę wyszkolenia. Mobilizacja zaś winna dotyczyć obok organizacji wojskowych także zakładów przemysłowych, naukowych, ekonomicznych, wyżywienia wojska oraz całej ludności.

(Cavalerie, Novembre, s. 836).

Dzieło *Tactics and technique of separate arms—the General Service Schools* zapoznaje oficerów z poszczególnymi rodzajami broni i ich współdziałaniem w boju. Pierwsza jego część omawia natarcia piechoty, czołgów, sygnały, służbę powietrzną, transporty, organizację i funkcje służby sanitarnej oraz użycie gazów i t. d. Druga część dotyczy specjalnie techniki i taktyki oddziałów jazdy. Temat dzieła i jego plan, zakreślone szeroko ale wykonanie pobieżne.

(Cavalry, July, 1922. s. 313).

W dwunastym, przejrzanym i uzupełnionym wydaniu ukazała się praca płk. DYKE (*Lectures on tactics. 1922*) stanowiąca znakomity podręcznik z zakresu taktyki.

(Army, Jan. 21, 1922. s. 29).

Zbiór myśli o sztuce wojennej, wypowiedzianych i spisanych przez wybitnych wodzów dawnego państwa chińskiego zestawia ppłk. CHOLET (*L'art militaire dans l'antiquité chinoise. Paris, Lavauzelle, 1922*). Wiele zdań zdumiewa niesłychaną nowoczesnością poglądów, stawiającą je w rzędzie myśli wojskowych Fryderyka W. i Napoleona I.

(Cavalerie, Nr. 10/22 s. 679).

Nauka o broni.

W książce bardzo pochlebnie ocenionej przez fachową krytykę porusza VAHLEN (*Ballistik. Berlin, Gruyter, 1922*) zagadnienie balistyki ze stanowiska teorji i walczy o przyznanie jej odpowiedniego miejsca w czystej matematyce. Książka dotyka pierwszorzędnych zagadnień z techniki strzelania.

(Militärwiss. Mitt. Nr. 9/22 s. 416).

Inżynierja.

Organizację, wyszkolenie i zadania oddziałów inżynierskich w czasie wojny—omawia krótki, a jasno i treściwie napisany podręcznik *The engineer service in war*.

(Cavalry, Jul. 1922, s. 315).

Geografja.

Dzieło FITZGEVALDA LEE *(Imperial Military Geography-Cliwes)* ujęte ze specyficznie wojskowego punktu widzenia, omawia militarne znaczenie poszczególnych punktów geograficznych, sposoby ich obrony i wyzyskanie na wypadek przyszłej wojny. Dzieło p. Fitzgevalda obejmuje Anglję, Sudan i bardzo szczegółowo Indje. Praca w swoim zakresie bardzo cenna.

(Army, April 15, 1922. s. 172).

W znakomitym dziele *(La géographie de l'histoire. Géographie de la paix et de la guerre sur terre et sur mer. Paris, Alcan, 1921)* omawiają BRUNHES i VALLAUX wpływ warunków geograficznych na życie społeczne, państwowe, na układ stosunków politycznych i t. d.; w szczególności zaś rozpatrują rolę, jaką odegrały czynniki geograficzne w zmianach politycznych współczesnej Europy w czasie pokoju i w czasie wojny. Krytyka zagraniczna przypisuje dziełu pierwszorzędną wartość.

(Ann. de géogr. Nr. 174/22 s. 496).

W książce opartej na nowym materjale źródłowym przedstawia OLSZEWICZ *(Polska kartografja wojskowa. Warszawa, Gł. Księg. Wojsk., 1921)* dzieje prac kartograficznych w Polsce. Studjum oryginalne, z pietyzmem i gruntownością omawiające przedmiot, przedstawia pierwszorzędny materjał zarówno dla historyków kartografji jak wogóle dla topografów i kartografów.

Medycyna.

W ciekawej pracy rozpatruje dr. GEORGES *(L'armée bactériologique, future concurrente des armes chimiques et balistiques. Paris, Levrault, 1922)* możliwość zużytkowania przez przeciwników broni chorobotwórczej, omawia jej formy i znaczenie i wzywa do przygotowania środków zabezpieczających. (Serum i t. d.).

(Cavalerie, Nr. 9/22 s. 679).

Ogólna historja i historja wojen.

Wielkie uznanie w niemieckiej krytyce zdobyły sobie dwutomowe pamiętniki marsz. WALDERSEE *(Meisner—Denkwürdigkeiten des Generalfeldmarschalls Alfred Graffen von Waldersee. Stuttgart, Deut. Verlagsanst. 1922)* dające treściwą charakterystykę stosunków i ludzi z czasów Wilhelma I i II. Tom pierwszy dotyczy lat 1832—1888, tom drugi lat 1889—1900.

Ostatnia praca ATKINSONA *(Marlborough and the Rise of the British Army—ed. Putnam's Sons)* na tle historji wojen współczesnych, opisu bitew, pochodów i oblężeń—daje treściwą charakterystykę Marlborough jako żołnierza, jako wodza, dyplomaty, polityka i organizatora angielskiego wojska. Dzieło wartościowe.

(Army, February 18, 1922. s. 77).

Z projektowanych przez Królewski Zarząd Kolonialny wydawnictw, omawiających skutki wojny w koloniach angielskich, ukazała się praca LUCASA *(The empire at war. London 1222)* dotycząca pierwszych dwóch stuleci cesarstwa indyjskiego i początków jego wojska. Dzieło bogato ilustrowane.

(Army, Jan. 1922. s. 5).

Ciekawą choć niejednokrotnie zbyt słabą syntezę, opartą na rozpatrzeniu najważniejszych zdarzeń ostatniego stulecia—daje praca ORSIEGO *(Frou Watterloo to the Marne. London, Collins, 1922)*.

(Army, Jan. 21. 1922 s. 29).

Przy szczegółowem rozpatrzeniu operacyjnych rozkazów i omówieniu sposobu ich wykonania oraz przy rozpatrzeniu obustronnych sił przeciwników i ich

zaopatrzenia—daje CAMPANA (*La campagne de France 1814. Paris, Lavauzelle, 1922*) wyrazisty obraz genjalnej kampanji Napoleona z r. 1814.

(Belge, Nr. 9/22 s. 1164; Cavalerie Nr. 9/22 s. 678).

W pracy, opartej na nowych materjałach źródłowych a dotyczącej zagadnienia tzw. „niemieckiej wojny zapobiegawczej“, jaka miała wybuchnąć między Niemcami i Francją w r. 1875, omawia HERZFELD (*Die deutsch — französische Kriegsgefahr i. 1875. Forschungen u. Darstellungen aus d. Reichsarchiv. Hft. 3. Berlin, Mittler, 1922*) zarówno momenty poprzedzające kryzys z r. 1875, jak i czasy późniejsze aż do r. 1914, przyczem stara się obalić pogląd, uznający Niemców za tych, którzy wywołali wojnę światową.

(Schw. Zeit. Nr. 21/22 s. 350).

Historja wojen i wojskowości polskiej.

Na podstawie nowych naterjałów źródłowych, drukowanych i rękopiśmiennych, oraz przy zużytkowaniu zarówno polskiej jak zagranicznej, a przedewszystkiem węgierskiej literatury, przedstawia prof. uniw. DĄBROWSKI (*Władysław I. Jagielończyk, Warszawa. Tow. Nauk. Warsz., 1922*) zdobycie tronu i dzieje krótkiego a pełnego treści panowania na Węgrzech Władysława Warneńczyka. Praca obok nowego oświetlenia politycznej strony tego okresu przynosi dużo ciekawego i nowego materjału do walk węgiersko-tureckich, a zwłaszcza do tzw. wyprawy warneńskiej.

Relacja pt. *Bellum polono-moschicum ad Czudnow*, wydana w starannem tłomaczeniu mjra HNIŁKI (*Wojna polsko-moskiewska pod Cudnowem. Warszawa, W. I. N. W. 1922*) i zaopatrzona wstępem, w którym tłómacz wskazuje, że autorem tej relacji jest hetman pol. kor. Jerzy Lubomirski, stanowi cenne źródło zarówno do ostatecznego zbadania tej kampanji jak wogóle do badań z dziedziny polskiej sztuki wojennej.

AMILKARA KOSIŃSKIEGO—*Pamiętnik o Legionach polskich we Włoszech* (*Warszawa, W. I. N. W. 1922*) wydany po raz pierwszy z rękopisu przez prof. SKAŁKOWSKIEGO stanowi ciekawe źródło do dziejów pierwszych legjonów.

Przy oparciu się na nowych materjałach rękopiśmiennych Kwatery Głównej z czasów powstania listopadowego oraz na raportach uczestników bitwy ostrołęckiej—skreśla płk. TOKARZ (*Ostrołęka. Boje polskie T. VII. Poznań, Rzepecki, 1922*) pełny obraz tej bitwy, oświetlając przytem szereg ważnych momentów bitwy w sposób odmienny aniżeli to dotąd w ślad za gen. Prądzyńskim czyniono. Książka zarówno jako studjum historyczne jak i jako wzór monograficznego opracowania—wielkiej wartości.

Przegląd wzlotów ducha, poświęcenia i prostej formy pojmowania obowiązków wobec Ojczyzny—daje wydawnictwo d-ra KONARSKIEGO (*O uczuciu—żołnierzu. Warszawa, Nakł. Min. Wyz. Rel. 1922*). Książka opiera się na przytoczonych listach, pamiętnikach i t. d. uczniów szkół średnich. Wydawnictwo piękne—myślą przewodnią, ujmujące i pobudliwe—treścią zawartego materjału, a wysoce pouczające dzięki objektywnej redakcji wydawcy.

Znany pisarz francuski, kpt. KUNTZ (*L'offensive militaire de l'étoile rouge contre la Pologne. Paris, Lavauzelle, 1922*) omawia wojnę polsko-bolszewicką z. r. 1920. W żywem ujęciu maluje teren walk, środki komunikacyjne, stan materjalny i moralny obu wojsk i wreszcie rozpatruje plan kampanji oraz jego przeprowadzenie.

(Cavalerie, 1922, Nov. s. 836/7).

Jako pierwszy tom z przygotowanego przez „Biuro historyczne Sztabu Gen.“ zbioru p. t. „Studja taktyczne z historji wojen polskich 1918—1921“ pojawiła się praca płk. KUKIELA (*Bitwa pod Wołoczyskami. Warszawa, Wojsk. Inst. N.-W. 1922*). Bitwa pod Wołoczyskami, stanowiąc zamknięty w sobie fragment

bitwy obronnej, toczonej nad Zbruczem w d. 11—24 lipca 1920 przez prawe skrzydło VI Armji polskiej—ma donioślejsze znaczenie, jako typowy przykład taktyki walki obronnej, stosowanej przez polskie wojsko w r. 1920.

Studjum to, oparte na pierwszorzędnych materjałach oficjalnych i prywatnych, ujęte zwarcie, żywo i przejrzyście a opatrzone licznemi szkicami i zestawieniami składu bojowego obu przeciwników—przedstawia zarówno historyczną jak i metodyczną wielką wartość.

Historja wojny światowej.

W niezwykle ciekawej książce. wspartej na dziełach marsz. Hindenburga i gen. Ludendorffa, rozpatruje gen. BUAT (*Hindenburg. Paris. Chapelot, 1921* oraz *Hindenburg. Deut. Ausgabe. München, Wieland, 1922*) — działalność obu wodzów niemieckich podczas wojny światowej. Zręcznie a objektywnie przeprowadzony rozbiór dzieł Hindenburga i Ludendorffa oraz piękne i wyraziste ich charakterystyki, dostarczają dużo danych do rozwiązania problemu zindywidualizowania zasług każdego z tych wybitnych ludzi, noszących zarówno podczas wojny jak także i po wojnie cechę nierozerwalnej i trudnej do indywidualnego scharakteryzowania jedności.

Zagadnienie „sprawców wojny światowej" rozpatruje na tle dokładnego zbadania okresu bezpośrednio poprzedzającego wybuch wojny—znany mąż stanu i pisarz BÜLOW (*Die Krisis. Berlin, Deut. Verlagsgesellschaft, 1922*). Książka, jakkolwiek napisana ze stanowiska niemieckiego, zawiera materjał ważny i ciekawy dla studjów nad tem zagadnieniem. Dodatki do książki obejmują charakterystykę współcześnie działających osób, zestawienie wypadków między 28/6 a 4/8 oraz wykaz sił wojska niemieckiego.

W niezwykle poczytnej książce omawia BORNHAK (*Die Geschichte unter Kaiser Wilhelm II., Leipzig, Deichert, 1922*) panowanie Wilhelma, przyczem za powód klęski ostatecznej Niemiec uważa — błędne jego zdaniem — przeniesienie punktu ciężkości polityki niemieckiej na morze.

W książce, opartej na rozbiorze literatury i opinji angielskiej i francuskiej o przebiegu wojny światowej, dochodzi gen. KUHL (*Der Weltkrieg im Urteil unserer Feinde. Berlin, Mittler, 1922*) do zdania, że były po stronie Ententy momenty załamania i że nie brak było chwil, w których przechylenie się zwycięstwa na stronę Niemców wisiało na włosku.

Jako dalszy ciąg dzieła „Sturz der Mittelmächte" ukazała się książka NOWAKA (*Chaos. München, Verl. f. Kulturpolitik, 1922*), omawiająca ostatnie chwile wojny. Autor wsparty na obfitym materjale źródłowym daje z talentem i niezwykle ciekawie ujęty obraz rozbicia wewnętrzno-politycznego i wojskowego państw centralnych.

Z dalszych tomów zbiorowego wydawnictwa p. t. *Der Grosse Krieg 1914—1918* ukazały się t. IV i t. V. W tomie IV szereg specjalistów omawia działania floty niemieckiej na morzu, wojnę o kolonie, operacje na terenie tureckim a wreszcie zużytkowanie podczas wojny światowej gazów oraz lotnictwa. W tomie V kilkunastu oficerów austryjackich omawia całokształt operacji, w których uczestniczyło wojsko austryjackie między r. 1914—1918.

Opracowanie zarówno w ujęciu jak i w przeprowadzeniu nosi wszystkie dodatnie i ujemne cechy tomów poprzednich.

Przy oparciu się na nowym materjale urzędowych aktów omawia gen. GEBSATTEL (*Von Nancy zum Champ des Romains. Schlachten des Weltkrieges 1914 — 1918. Berlin, Stalling, 1922*) niezwykle barwnie walki na odcinku Nancy-Champ des Romains. Praca ta, dzięki wysnutym wnioskom i omówieniu szczegółów przeprowadzonych operacji, ma wartość zarówno historyczną jak i taktyczną.

(Schw. Zeit. Nr. 23/22 s. 383).

Holenderski oficer, zapalony wielbiciel Niemiec, VAN DEN BELT (*Die ersten Vochen des grossen Krieges. Berlin. Mittler, 1922*), kreśli zdarzenia wojenne od wybuchu wojny aż do bitwy nad Marną. W dosyć ogólnikowem przedstawieniu faktów omawia autor przyczyny niepowodzeń niemieckich na froncie zachodnim, wiążąc je głównie ze spaczeniem operacyjnego planu Schlieffena.

(Schw. Zeit. Nr. 23/22 s. 383).

Z drugiego, uzupełnionego wydania pamiętników zmarłego gen. HAUSENA, uważanego za głównego sprawcę klęski nad Marną (*Erinnerunyen an den Marnefeldzug 1914. Mit einer einleit. kritischen Studie hbg. v. Fr. Kircheisen. II Aufl. Leipzig, Koehler, 1922*) wynika, że gen. Hausenowi można zarzucić przedewszystkiem nadmiar koleżeństwa, powodującego zbytnie wspomaganie sąsiadów kosztem własnych zadań i że poważną część błędów taktycznych należy złożyć na barki nie dość skrupulatnych podwładnych.

(Schw. Zeit. Nr. 23/22 s. 384).

Nakładem Związku Miłośników Historji wydał KING Historję Wielkiej Wojny (*Complete History of the World War—The historical Associates Springfield, Mass.*) obejmujacą zarówno dzieje wojny jak i najważniejsze wypadki po zawarciu pokoju. Autor opisuje w porządku chronologicznym przebieg każdej poszczególnej kampanji, przytaczając obszerną korespondencję i osobiste rozmowy z dowódcami poszczególnych frontów. Dzieło odznacza się ogromną bezstronnością, wiarogodnością i bogactwem materjału, wydane jest bardzo starannie i zaopatrzone licznemi illustracjami z pola walki. Poprzedzone przedmową marszałka Focha.

(Infantry, October, 1922 s. 493).

W dwutomowem dziele, opatrzonem licznemi źródłami i rozpatrującym szczegółowo położenie, zamierzenia i osiągnięte rezultaty zarówno wojska francuskiego jak i niemieckiego omawia HANOTAUX (*La bataille de la Marne. Paris, Nourrit, 1922*) bitwę nad Marną. Zdaniem jego bitwę tę należy oceniać w ścisłym związku z wszystkiemi operacjami poprzedniemi jako ostatnie i decydujące ogniwo w całym łańcuchu posunięć operacyjnych gen. Joffra. Zwycięstwo w tej bitwie uważa autor za zasługę gen. Joffra., który wsparty przez pełnych oddania i współdziałających podkomendnych górował w tym wypadku nad przeciwnikiem, którego generałowie nie zwarci jedną wolą, staczali oddzielne bitwy. Zdaniem Hanotaux zwycięstwo gen. Joffra było zapewnione już 6 września 1914.

(Belge, Nr. 12/22 s. 1502.; Rev. mil. fr. Nr. 18, s. 420).

W pracy opartej na wiarogodnym materjale omawia ISAAC (*Joffre et Lanrezac. Contribution à l'histoire de Charleroi. Paris, Chiron, 1922*) działalność gen. Lanrezaca przed, podczas i po bitwie pod Charleroi (sierpień 1914) i jego stosunek do marszałka Joffra oraz do Sztabu Gen. francuskiego, przyczem dowodzi, że gen. Lanrezac nie dorósł do wysokości chwili i zleconych mu zadań.

(Belge, Nr. 12/22 s. 1501).

Zdaniem gen. TAUFFLIEBA (*Les lecons de la guerre. Strassbourg, 1922*) należy wysnuć z wojny światowej następujące wnioski: niedostateczna sprawność francuskiego wywiadu pokojowego, niezorjentowanego w niemieckim planie operacyjnym jak również nie wiedzącego nic o przygotowanym złamaniu neutralności Belgii; dalej niewystarczające przygotowanie materjału ludzkiego i technicznego oraz nieobmyślenie mobilizacji sił przemysłowych i wreszcie brak dowództwa jednolitego.

Książka, choć napisana z punktu francuskiego—ma znaczenie ogólne.

(Cavalerie, 1922, Novembre, s. 836).

Zrównoważone i objektywne w ujęciu pamiętniki BETHMANA-HOLLWEGA (*Betrachungen zum Weltkrieg. Berlin, Hobbing, 1922*) przynoszą dużo materału do charakterystyki zarówno samego autora, jako kanclerza, (niezdecydowa-

nie, słabość i zbyt filozoficzne ujmowanie zagadnień) jak i do charakterystyki polityków obu stron walczących i wewnętrzno—niemieckich stosunków politycznych podczas wojny, zwłaszcza stosunków kanclerza z Naczelnem Dowództwem.

(Wehrzeit. Nr. 36/22 s. 3).

W zwięzłej i przejrzystej formie podaje JAGOW (*Daten des Weltkrieges. Vorgeschichte und Verlauf bis 1921. Leipzig, Koehler, 1922*) przegląd najważniejszych zdarzeń z okresu przed wielką wojną, podczas wojny i po wojnie aż do r. 1922. Obok zestawień dat zawiera wydawnictwo wyjątki z rozporządzeń i not, oraz ułatwiający korzystanie wykaz osobowy i rzeczowy. Jakkolwiek praca przedstawia znakomity podręcznik dla orjentacji w tych powikłanych zagadnieniach, należy z niego korzystać krytycznie.

(Wissen, Nr. 4/22 s. 284; Schw. Zeit. Nr. 32/22 s. 368).

Trudne zadania młodego oficera, jako dowódcy w przedniej linji, kreśli JÜNGER (*In Stahlgewittern. 2 Aufl. Berlin, Mittler. 1922*). Praca napisana żywo i inteligentnie cieszy się wielką poczytnością w Niemczech.

(Schw. Zeit. nr. 21/22 s. 351).

Dużo nieznanego materjału anegdotycznego do przeżyć niemieckiego Naczelnego Dow. w ostatniej fazie wojny—podaje b. oficer łącznikowy między ces. Wilhelmem II a Naczelnem Dowództwem, NIEMANN (*Kaiser und Revolution. Berlin, Scherl, 1922*).

(Wehrzeit. nr. 36/22 s. 4).

Wydawnictwo pt. *1914—1918. La Grande Guerre Vol.* I—II. (vecue, racontée, illustrée par les combattants, publiée sous la direction de FROGE Christian), wsparte na osobistych przeżyciach poszczególnych autorów - żołnierzy, daje interesujący obraz wypadków wojny światowej. T. I obejmuje okres od mobilizacji aż do bitwy pod Verdun a T. II dalszy ciąg wojny aż do zawieszenia broni. Opisy dotyczą nietylko frontu zachodniego ale i bałkańskiego oraz pozaeuropejskiego. Dzieło ma głównie propagandystyczne znaczenie.

Na pracę min. spr. wewn. KÖSTERA (*Konnten wir weiterkämpfen im Herbst 1918? Berlin, 1922*, który omówiwszy: zanik sił ludzkich i materjałowych wojska niemieckiego, ryzyko ofenzywy Ludendorfa, ogólną sytuację polityczną i stan bojowy przeciwników, wykazuje nieodzowność zawarcia zawieszenia broni odpowiada gen. KUHL (*Die Kriegslage im Herbst 1918. Warum konnten wir weiterkämpfen. Berlin. 1922*). Przeszedłszy wszystkie argumenty Köstera, dochodzi gen. Kuhl — w myśl hasła, obowiązującego już dzisiaj w większości wojskowej literatury niemieckiej—do zdania, że Niemcy mogli nie tylko dalej walczyć ale i w defenzywie się utrzymać i że czynnikiem, który niemieckie wojsko rozbił, nie była wyższość liczebna, materjałowa i operacyjna przeciwników, ale—wewnętrzna rewolucja.

Książka gen. Kuhla należy do grupy propagandystycznej literatury niemieckiej powojennej.

(Belge, Nr. 9/22 s. 1159; Rev. mil. Nr. 8/22 s. 585).

Na podstawie osobistych przeżyć omawia gen. KNOX (*With the Russian army 1914—1917, vol. I—II. London, Hutchinson, 1921*) rosyjskie operacje wojenne na froncie zachodnim, ekonomiczne stosunki wojenne w Rosji, produkcję fabryk amunicyjnych, zaprowiantowanie wojska, umundurowanie, komunikacje krajowe i t. d. oraz wewnętrzne przemiany polityczne aż do rewolucji bolszewickiej.

Dzieło zawiera wiele materjału nieznanego zwłaszcza do ofenzywy Brusiłowa i działań na froncie rumuńskim.

(Belge, Nr. 9/22, s. 1164; Army, February 1922 s. 65).

Dzieje wojenne korpusu I, czynnego pod Guise, nad Marną, w ofenzywach w Champanji, pod Eparges, Verdun, Craonne i w ofenzywie flandryjskiej, przed-

stawia dzieło opracowane przez Sztab I Korpusu (*Le premier Corps d'armée pendant la guerre 1914—1918. Historique redigée par les soins de l'Etats Major du l-er corps d'armée. Paris, Levrault, 1922*). Praca sumienna, wsparta na materjałach urzędowych, opatrzona licznemi ilustracjami i szkicami.

(Cavalerie, Nr. 7/22 s. 519).

W sposób bardzo powierzchowny, z tendencją przedstawienia siebie, jako człowieka nowego pokroju, przewidującego i zupełnie różnego od ludzi starego regimu — wydał swe pamiętniki b. następca tronu niemieckiego WILHELM (*Kronprinz, Erinnerungen, Stuttgart, Cotta, 1922*). Książka napisana nieinteligentnie, uderza nieszczerością i prócz szczupłego materjału anegdotycznego — bez wartości.

Gen. HURKO, dowódca dywizji kawal., potem Szef rosyjskiego Sztabu Gen., wreszcie dowódca frontu Zachodniego, opisuje swój udział w wojnie w czasie od r. 1914 — 1917. (*Russland 1914 — 1917. Krieg und Revolution Berlin, Deut. Verl. f. Pol. und Gesch., 1922*). Pamiętniki te, dotyczące zarówno zagadnień wojskowych jak i polityki, przedstawiają b. ważne źródło historyczne. (Do oświetlenia sprawy polskiej w Rosji przybywają nowe szczegóły; poglądy autora na charakter polityki niemieckiej oraz na wojsko niemieckie — wywołały ostrą odpowiedź gen. TETTAU p. t. *Der böse Deutsche. Berlin, Deut Berl. f. Pol. u. Gesch., 1921*).

W książce, przedstawiającej specjalną wartość dla taktyki, stosowanej w wojnie kolonialnej, opisuje mjr. BUHRER (*L'Afrique orientale allemande et la guerre 1914 — 1918. Paris, Fournier, 1922*) całokształt walk, toczonych przez niemieckie kolonie afrykańskie, z wojskami angielskiemi i belgijskiemi. Książka bardzo instruktywna.

(Artillerie, T. 91. 15/I 1923, s. VII).

W niezwykle cennej książce, charakteryzującej ciekawie znaczenie i zadanie współczesnego Nacz. Dowództwa w wojnie, omawia marsz. JOFFRE (*La préparation de la guerre et la conduite des opérations. Paris, Payot, 1922*) wytyczne francuskiego planu mobilizacji i koncentracji oraz działania wojenne i zarządzenia Nacz. Dow. od rozpoczęcia wojny aż do ustalenia się frontu po bitwie nad Marną.

(Bell. T. VII s. 329).

Różne.

W książce jednostronnej w ujęciu, powierzchownej w treści a ciężkiej językowo przedstawia LIGOCKI (*O Józefie Hallerze. Warszawa, Kom. Obyw. Obr. Państwa, 1923*) życie i czyny gen. Hallera. Praca nieudolna, o charakterze publicystycznym, oddająca złą przysługę gen. Hallerowi.

Barwnie i z pozorami bezstronności napisana książka LIPECKIEGO (*Legenda Piłsudskiego. Poznań, Rzepecki, 1922*), poświęcona całokształtowi politycznej działalności marsz. Piłsudskiego, jest tendencyjną broszurą publicystyczną, obliczoną na doraźne cele polityczne.

Na podstawie bogatego przygotowania psychologicznego rozpatruje Dr. BREITNER (*Feige Soldaten. Wien, Braunmüller, 1922*) zagadnienie trwogi i tchórzostwa. Praca napisana inteligentnie i pobudliwie.

(Schw. Zeit. Nr. 25/22 s. 448).

SPIS DZIEŁ OMÓWIONYCH.